

Ady Emdre, eden največjih mažarskih lirikov, je umrl. Ko je bila izšla njegova prva pesniška zbirka, so se mu smejala. Bila je za par decenijev preveč nova. Bil je borec zoper vse, kar je mlačnega, polovičnega in bojazljivega. Pripravljaj je pot novi dobi, z novim ritmom in novim jezikom. Revolucionar! Bil je sovražnik velikomestnega lahkoživja in poln sočutja za uboge stanovalce temnih ulic. Njegova vera v človeštvo je bila velika. Bil je ekspresionist. Radi tega je bila »javnost« od prvega početka proti njemu in ni spremeni-
nila mnenja tudi tedaj ne, ko je imel za seboj mlajšo literaturo, ki se je zbrala okrog njegovega lista »Nyu-gat«. Mnogo bolj se je zanimala javnost za njegovo ekstravagantno življenje kot za njegove »neumne«, pogosto celo »preproste« pesmi. Med vojno so bile njegove pesmi huda obtožba proti moritvi, laži in vsem grozodejstvom sedanosti. Pred svojo smrtjo je še dočkal pogin onih, ki jih je sovražil. Nekoč je zapisal: »Grdo je bilo moje življenje, toda ob moji smrti bo lepo...« (Fred Hella.)

France Bevk.

Slovstvena drobtinica.

Ponarodelo Slomšekovo pesem »Vesolja dom« poznaj. (Prim. Aljaž I. 36.) Napisati ti jo hočem, da jo boš lahko primeril z nemško, kakor sem jo našel v knjigah Družbe sv. Jožefa (Bunte Geschichten 1903 — Des deutschen Volkes schönste Lieder. Stran 245.). Slomšekova pesem se glasi:

Preljubo veselje, o kje si domá,
Povej, kje stanuješ, moj ljubček srcá?
Po hribih, dolinah, za tabo hitim,
Te videti hočem, objeti želim.

Te iščem za mizo, kjer dobro jedó,
Na plesu pri godcih, kjer sladko pojó;
Al prav'ga veselja na rajanju ni,
Pijance, plesalce veselje beži.

Te iščem po polju, kjer rož'ce cvetó,
Po ložu zelenem, kjer ptice pojó;
Pa ptice vesele in rožice vse
Le 'majo veselje za mlado srce.

Poslednjič veselje še le zasledim,
Na vaško ledin'co pridirjam za njim;
Glej tamkaj z otroci prijazno igra,
Jim kratek čas dela, pri njih je doma.

O blažena leta nedolžnih otrok,
Vi 'mate veselje brez težkih nadlog;
Oh, kako vas srčno nazaj poželim.
Al' vi ste minula, zastonj se solzim.

Le jedno veselje še čaka na mé,
V presrečni deželi, kjer mlado je vse;
Trpljenje v taisto deželo ne zna,
Le tamkaj je pravo veselje doma.

Nemška anonimna pesem pa se glasi:

Die Freude.

Ich suchte die Freude bald dort und bald hier;
Wo find' ich ihr strahlend umkränzt Panier?
Ich sucht' sie so lange auf Bergen und Höh'n,
Wo werd' ich sie finden, wo werd' ich sie seh'n?

Ich sucht' sie beim Spiele, beim glänzenden Mahl,
Vergebens im kerzenerleuchteten Saal.
Sie scheuet des Lichtes betrüglichen Schein,
Wo werd' ich sie finden, wo wird sie wohl sein?

Ich sucht' sie so lange im traurigen Hein,
Wohl schienen die Sterne durchs Dickicht hinein,
Im dunklen Gebüsch die Nachtigall sang;
Doch sang sie nicht Freude, mir wurde nur bang.

Doch endlich erhascht' ich der flüchtigen (!) Spur;
Am Ende des Dörfchens auf blumiger Flur,
Dort trieb sie mit Kindern ihr fröhliches Spiel
Und hatte des Lachens und Scherzens zuviel.

O, kehret ihr Tage der Kindheit zurück!
So rief ich mit tränenbefeuchtem Blick.
Vergebens! sie ließ mich verzweifeln dasteh'n,
Und nie hat mein Auge sie wieder geseh'n.

Kaj sodiš? Je-li Slomšek po nemški pel? Ne! Nemec je posnel priljubljeno in ponarodelo Slomšekovo. Slomšekova je zares umetniška, izraz otroškomehke duše, nemška je bolj surovo in neokusno prirejena po ritmu in obliki matice. Da je nemški predelovatelj izpustil zmisel zadnje kitice v Slomšekovi — je zelo značilno. P. Karl O. S. B., priobčevalatelj nemške pesmi, bi vedel morda moje mnenje potrditi. *Ivan Pregelj.*

Iz rokopisov † Frana Zbašnika (glej »Dom in Svet« 1919, str. 49).

Prijatelju.

Takó je šel:
v njegovih očeh so kresale se strele,
na licih ognjenih so rože žarele.
Njegovo srce: milijon svetlih zvezd,
njegovo srce: en sam svetel dan!
Takó je šel
preko belih cest,
preko bujnih, mladostnih poljan.

Naenkrat trda pest —
življenje je udarilo vanj,
vzdramilo iz kratkih ga sanj,
Prepregle so gube mladostni obraz,
zastrmele v daljavo so kalne oči...

Poglej ga:
Kaj nisem, moj dragi, to jaz?
Kaj nisi, prijatelj, to ti?

Vrnitev.

»Glej nas, zlata naša mati:
morja tri smo prevozili,
tri dežele prehodili,
pa smo k tebi se vrnili.«

Gleda mati in se čudi:
v svet odšli so trije cveti nežni,
povrnili starci se betežni...
V žalosti od njih obraz obrne,
od bolesti se ji solza utrne...

Iz cikla: K m e t s k e.

IX.

Smrt najlepša v žitnem polju,
sredi ajde in pšenice,
pri metuljčkih in škrančkah:
v žitnem polju umrl bi jaz...

Beli dan bi svečo držal,
sámo svetlo, zlato solnce;
veter bi mi križ naredil,
križ na čelo, usta, prsi,
sveti križ za pot u raj;
in čebele preko ajde
bi molitev šepetale
za ubogo dušo mojo,
a škrančki bi spremili
s pesmijo jo v sveti raj...

Smrt najlepša v žitnem polju,
sredi ajde in pšenice,
pri metuljčkih in škrančkah:
v žitnem polju umrl bi jaz.

O k t a v a.

Če srečal boš človeka, ki pozdravljaj
navdušeno te bo, ti stiskal róko
in dela tvoja strastno bo proslavljaj,
povzdigal nad oblake te visoko —
a zraven poln ogorčenja zabavljaj,
da sadra zdaj prodaja se za moko:
klobuk pred njim poln spoštovanja snemi,
a v srcu svojem misli: »Vrag te vzemil!«¹

Prepovedan vhod.

Tisti, ki trde, da se pri nas lahko pisatelj svobodno udejstvuje, so doživeli žalosten poraz. Naša vzgoja je vero v popolnost nekaterih oseb in naprav tako utrdila, da o teh stvareh ni diskusije več. Nad vrati se blesti napis: »Prepovedan vhod«. Vhod je prepovedan vsaki kritiki, opisovanju dejstev, sploh vsemu, kar je s pisateljevim peresom v tesni zvezi. No, pri nas ima pisatelj svobodo. O vsem, kar mu nudi življenje oblikovanja vrednega, sme razmišljati med štirimi stenami, sme celo napisati in brati šepetaje sam pri sebi. V javnost ne sme, seveda, četudi jo je spisal »katoliški umetnik«. S tem pa svoboda pisanja

¹ Oktava ali stanza, kitica 8 vrstic. Zanimiva je pri tej-le pesmici opazka spodaj, ki se glasi takó-le:

In če si res to storil, poštenjak,
si bil vseskozi onemu enak!

In kdo je pod opazko podpisan? Ivan Cankar. Kakó to? Tisti prijateljski krog je bil — toliko mi je znano — izročil Zbašnikove pesmi, ali pred 15. junijem 1918 ali pozneje, ne vem, Cankarju v presojo. Kako je sodil Cankar o njih, tudi ne vem; a življenjska modrost, izražena v zgornji oktavi, mu gotovo ni bila všeč. Vkljub tej opazki je pesmica dokaz, da je dijak Zbašnik o življenju samostojno razmišljal. Morda mu je bila pred očmi Horacijeva satira »Ibam forte via sacra«?

še vedno ni kršena, ampak kvečjemu svoboda priobčevanja. Tako se je zgodilo s povestjo iz samostanskega življenja v našem ženskem listu — ni smela iziti v nadaljevanju. Zdaj so duhovi mirni. S tem še ni končano. Jaz sem vesel. Opozorili so me nehote na stvari, ki nujno kričijo po izrazu. Ne gre mi za pisatelja, ne za povest, ampak za princip gre, ki je kot tak škodljiv in gnusen, do neba vpijoč. Zdi se, da se pričinja neka sila zopet ovijati kot kača vedno ožje in pritiskati v sredino.

France Bevk.

Misli k »mislím«.

Dr. Pregeľj je napisal v »Času« par misli, ki so silno razveseljive za tiste, ki so ponosni na močno politično stranko, na veliko tiskarno, na »Dom in Svet« in na katoliško umetnost. Kadar slišim imenovati to zadnjo, me prevzame čuden občutek nedokončane diskusije. Ta predmet je zelo kočljiv in tako ranljiv, da bi bilo bolje molčati o njem. Za tistega pa, ki ga omenja ob vsaki priliki in povsodi, pa je nevarnost, da se s svojo teorijo ne blamira, ker se je praktično tako slabo obnesla. Beseda je širokoustno izgovorjena in poudarjena tako glasno, da nujno zahteva odgovora. Jaz sem bil v sebi prepričan, da sem katoličan, ki pišem in ki pišem v »Dom in Svet« zato, ker mi je v mnogih ozirih še vedno najbližji. Moje katoličanstvo pa ima z umetnostjo opraviti le toliko, kolikor n. pr. moje slovenstvo. Nekaj je, kar je v moji vzgoji in v mojem značaju in kar sem si priboril z notranjo bolestjo in trpljenjem: to že samo ob sebi vtisne pečat mojemu delu, brez izrečnega hotenja in glasnega poudarjanja gotovih namenov, takorekoč samo iz sebe in nezavestno. Namene imajo kritiki. O namenu umetnosti je težko povedati kaj ugotovljenega. Morda pa je umetnost resnično sama sebi namen. Brž ko je dosegel umetnik lepoto, je dosegel že resnico in dobroto; to troje se v umetnosti ne dá ločiti. Zato je vprašanje svetovnega nazora, kot ga mi pojmuje, v umetnosti brez odmeva. Ali moremo reči, da je bil Michelangelo katoliški umetnik? In vendar? ... Na eni strani stoje umetniki, ki grade svoja dela na etičnih načelih, dasi se prištevaajo različnim svetovnim naziranjem. Vsi brez razlike smo jih priznali, učimo se iz njih, kažipot so nam. Oni stoje nad svetovnim naziranjem v našem smislu in nam govorijo preko vsega; vesoljstvo njih duha objemlje naziranja posameznih družb in ljudi, kakor nebo svetove. Za človeka, ki še ni pogledal preko plotu svoje stranke, se zdi to težko in neumljivo, in vendar bo resnica, ker sicer ne bi mogel biti to, kar je. Ker pa živi umetnik v družbi, je jasno, da živi v njegovih delih delno tudi nje odsvit. Čim večji pa je umetnik, tem širje raste iz teh spon. Dà, s p o n, da ponovim še enkrat!

* * *

Prestavimo na katoličanstvo to, kar pravi Goethe o domoljubju: »Pesnik bo kot človek in državlján ljubil svojo domovino, toda njegova domovina, njegove pesniške sile so dobrota, resnica in lepota, ki niso navezane na nobeno deželo ali okraj in ki jih zgrabi in oblikuje, kjerkoli jih dobi. Podoben je orlu, ki plava s svobodnim pogledom nad pokrajino...«

* * *